

Sisällys

ESIPUHE 7

JOHDANTO

Kirkonmäellä – osana yhteiskuntaa 9

Ella Viitaniemi

I Papisto ja perhe yhteisön osana

PAPIN PERHE JA PAIKALLISYHTEISÖ 1600-LUVUN LOPPUPUOLEN
VIIPURIN HIIPPAKUNNASSA 37

Miia Kuha

VANHAN SUOMEN LUTERILAINEN PAPISTO, SEURAKUNNAT JA
KANSALLINEN KUVA 62

Antti Rähä

MAASEUTUPAPPILAT TYTTÖJÄ JATKO-OPINTOIHIN VALMISTANEINA
KOTIKOULUINA 90

Sofia Kotilainen

II Kirkko yhteisesti rakennettuna tilana

VIESTEJÄ NIMETTÖMILTÄ RAKENTAJILTA

Keskiaikaisten kirkkojen rakenteiden merkinnät ja niiden tulkinta 127

Panu Savolainen, Liisa Seppänen, Ilari Aalto ja Laura Laine

JONAS ERIK KORLER JA HAUHON KIRKON LEHTERIMAALAUKSET 163

Tiina Miettinen ja Leena Elina Valkeapää

KILPAILU PYHÄN TILAN KOKEMUKSESTA UUDEN AJAN ALUN
SUOMESSA 182

Raisa Maria Toivo

III Kirkko vuorovaikutuksen, tiedon ja politiikan areenana

YHTEISÖLLISYYTTÄ LUOVA KOLEHTIHAAVI

Kolehtikeräykset Koivulahden ja Säbyn seurakunnissa 1751–1760

ja 1811–1820 213

Britt-Marie Villstrand ja Nils Erik Villstrand

Käännös Ella Viitaniemi

JUMALANPALVELUSSAARNA HENGELLISTEN RYHMIEN MÄÄRITTELIJÄNÄ
1800-LUVUN TAITTEEN RAUMALAISESSA PAIKALLISYHTEISÖSSÄ 238

Joonas Tammela

PITÄJÄNKOKOUSTEN KIELET JA KÄYTÄNTEET OSANA POLIITTISEN
KULTTUURIN MUUTOSTA 270

Lauri Viinikkala ja Ella Viitaniemi

Kirjoittajaesittelyt 296

Abstract 300

Asiahakemisto 303

Henkilöhakemisto 306

Paikannimihakemisto 309